

Η ΚΛΟΠΗ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ - ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Ο Επιμηθέας συνειδητοποιεί την απρονοησία του.

Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάννυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλῶσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅ,τι χρῆσαιτο.

Δες ερμηνευτικό σχόλιο: Α. Ο Επιμηθέας συνειδητοποιεί την απρονοησία του. Η φυσική ένδειξη του ανθρώπου «Ἄτε δὴ οὖν ... ὅ,τι χρῆσαιτο.»

Ο Προμηθέας διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος έχει μείνει ανεφοδιάστος.

Ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομήν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ἣ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς.

Δες ερμηνευτικό σχόλιο: Β. Ο Προμηθέας διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος έχει μείνει ανεφοδιάστος «Ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ... ἐκ γῆς εἰς φῶς.»

Ο Προμηθέας κλέβει τις τεχνικές γνώσεις από την Αθηνά και τη φωτιά από τον Ἡφαίστο για χάρη των ανθρώπων.

Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηνᾶς τὴν ἐντεχνον σοφίαν σὺν πυρί –ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι– καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ.

Δες ερμηνευτικό σχόλιο: Γ. Ο Προμηθέας κλέβει τις τεχνικές γνώσεις από την Αθηνά και τη φωτιά από τον Ἡφαίστο για χάρη των ανθρώπων «Ἀπορία οὖν σχόμενος ... δωρεῖται ἀνθρώπῳ.»

Απρόσιτη η πολιτική τέχνη.

Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτῃ ἔσχεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. Τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν –πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν–

Δες ερμηνευτικό σχόλιο: Δ. Απρόσιτη η πολιτική τέχνη «Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ... φοβεραὶ ἦσαν–»

Αποτελέσματα της πράξης κλοπής του Προμηθέα:

- Πρόσφερε πλούσια μέσα για τη ζωή των ανθρώπων,
- τιμωρήθηκε για την πράξη του

εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηνᾶς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται, Προμηθεὶ δὲ δι' Ἐπιμηθεά ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν.

Δες ερμηνευτικό σχόλιο: Ε. Τα αποτελέσματα της πράξης του Προμηθέα «εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ... δίκη μετῆλθεν.»

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Επειδὴ λοιπόν ο Επιμηθέας δεν ήταν και πολύ σοφός, ξόδεψε χωρίς να το καταλάβει (ή: διέφυγε της προσοχής του και ξόδεψε) τις ιδιότητες στα ἄλογα ὄντα· του απέμενε μάλιστα χωρίς εφόδια ἀκόμη το γένος των ανθρώπων και βρισκόταν σε αμηχανία τι να κάνει. Κι ενώ αυτός βρισκόταν σε αμηχανία, ἔρχεται ο Προμηθέας για να επιθεωρήσει τη μοιρασιά και βλέπει τα ἄλλα ζῶα ὅτι ήταν εφοδιασμένα με ὅλα τα κατάλληλα μέσα, τον ἄνθρωπο ὅμως γυμνό και ξυπόλητο και χωρίς στρωσίδια και χωρίς ὅπλα· και στο μεταξύ ἔφτανε πια και η καθορισμένη ἀπὸ τη μοίρα μέρα, κατὰ τὴν ὁποία ἔπρεπε και ο ἄνθρωπος να βγει ἀπὸ τη γη στο φως. Επειδὴ λοιπόν ο Προμηθέας βρέθηκε σε δύσκολη θέση, ποια λογῆς σωτηρία να βρει για τον ἄνθρωπο, αποφασίζει να κλέψει τις τεχνικές γνώσεις του Ἡφαίστου και της Αθηνᾶς μαζί με τη φωτιά –γιατί ήταν ἀδύνατο να ἀποκτηθοῦν αὐτές ἀπὸ κάποιον ἢ να χρησιμοποιηθοῦν χωρίς τη φωτιά– και με αὐτὸν τον τρόπο λοιπόν τις δωρίζει στον ἄνθρωπο. Τις γνώσεις του λοιπόν για τὴν ἀντιμετώπιση των βιοτικῶν ἀναγκῶν ἔτσι τις ἀπέκτησε ο ἄνθρωπος, τὴν πολιτικὴ ὅμως τέχνη δεν τὴν εἶχε· γιατί αὐτὴ τὴν κατεῖχε ο Δίας. Και ο Προμηθέας δεν εἶχε πια τα χρονικά περιθώρια να μπει στην ἀκρόπολη, τὴν κατοικία του Δία –εκτός αὐτοῦ και οι φρουροὶ του Δία ήταν φοβεροί– μπαίνει ὅμως κρυφά στο κοινό ἐργαστήρι της Αθηνᾶς και του Ἡφαίστου, μέσα στο ὁποῖο οι δυο τους ἀσκούσαν με ἀγάπη τις τέχνες τους, και ἀφού ἔκλεψε και τὴν τέχνη της φωτιάς του Ἡφαίστου και τὴν ἄλλη της Αθηνᾶς, τις δίνει στον ἄνθρωπο. Και με τον τρόπο αὐτὸν εξασφαλίζεται βέβαια για τον ἄνθρωπο

αφθονία μέσων για τη ζωή του, ο Προμηθέας όμως εξαιτίας του Επιμηθέα αργότερα, όπως λέγεται, διώχτηκε δικαστικά για κλοπή (ή: καταδικάστηκε για κλοπή).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

(Εκτός από το λεξιλόγιο του σχολικού βιβλίου στις σελίδες 77, 78)

Ἄτε ὦν = επειδή ήταν (αιτιολογική μετοχή πραγματικής/αντικειμενικής αιτιολογίας, επειδή συνοδεύεται από το μόριο ἄτε)

τῷ = από κάποιον (δεύτερος τύπος της δοτικής ενικού της αόριστης αντωνυμίας τὶς -> τινὶ / τῷ)

οὐκέτι = δεν ... πια

πρὸς δὲ = επιπλέον, πέρα απ’ αυτό (εμπρόθετος προσδιορισμός της προσθήκης)

λαθὼν = κρυφά

ἐφιλοτεχνεῖτην = ασκούσαν και οι δύο (: δυικός αριθμός) με αγάπη τις τέχνες τους (το «με αγάπη» προκύπτει από το πρώτο συνθετικό του ρήματος «φιλο-»).

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Ἔλαθεν, λαθὼν < λανθάνω: λάθος, αλάθητος, λήθη, λησμονιά, λαθραίος, λαθρεπιβάτης, λαθρεμπόριο, λαθροκυνηγός, αλήθεια, αναληθής

καταναλώσας < κατὰ + ἀναλίσκω: καταναλωτής, (κατ-)ανάλωση, παρανάλωμα, καταναλωτικός

δυνάμεις < δύναμαι: δυνατός, δυνατότητα, δύναμη, δυναμικός, δυναμικό (το), δυναμισμός, δυνητικός, δυνάστης, δυναστεία, καταδυναστευση, δυναμίτης, ενδυνάμωση, αδύναμος, αδυναμία

λοιπὸν < λείπω: λείψανο, λειψός, λειψυδρία, λειψανδρία, έκλειψη, παράλειψη, διάλειψη, εγκατάλειψη, έλλειψη, διάλειμμα, έλλειμμα, ελλειπτικός, ελλιπής, λιποβαρής, λιπόψυχος, λιποθυμία, λιπόσαρκος, λιποτάκτης, λιποταξία, λοιπός, λοιπόν, κατάλοιπος, υπόλοιπος

χρήσαιοτο < χρήομαι -ῶμαι: χρήση, χρήστης, χρήσιμος, χρησιμοθήρας, χρηστικός, χρησιμότητα, χρησιμοποίηση, αχρησιμοποίητος, χρηστός, εύχρηστος, δύσχρηστος, άχρηστος, ιδιοχρησία, χρήμα, χρηματικός, χρησμός

ἀπορουῶντι < ἀπορῶ < ἄπορος < ἀ- στερητικό + πόρος: πορεία, πορθμός, εύπορος, άπορος, απορία, βιοπορισμός, βιοποριστικός, οδοιπόρος, οδοιπορία, οδοιπορικός, αργοπορία, πεζοπόρος, πεζοπορία, αεροπόρος, αεροπορία, πρωτοπόρος, πρωτοπορία

ἐμμελῶς < ἐμμελής < ἐν + μέλος (= μελωδία, μουσική): μελογράφος, μελογραφία, μελοποιός, μελωδός, μελωδία

ἔδει < δεῖ: δέηση, ενδεής αδέητος

εὗροι < εὕρισκω: δυσεύρετος, ευρεσιτεχνία, εύρετρα, εύρημα, ευρηματικός, εφευρέτης

κλέπτει < κλέπτω: κλοπή, κλοπιμαία, κλέφτης, υποκλοπή, κλεπτομανής, κλεψύδρα

πυρὶ < πῦρ: πυρά, πυρκαγιά, πύρινος, πυρετός, πυρήνας, πυρσός, πυρίμαχος, πυρπόληση, πύραυλος, πυραγός, πυρασφάλεια, πυρόπληκτος, πυρομανής, πυροβόλος, πυροσβέστης, πυροδότηση, πυροκροτητής, πυρομαχικά (τα), πυροτέχνημα, πυροτεχνουργός, πυρότουβλο, πυροφάνι, πυράκτωση, αναζωπύρωση

ἀμήχανον < ἀ- στερητικό + μηχανή < μῆχος (τό): μηχανή, μηχανήμα, μηχανικός, μηχανισμός, πολυμήχανος, αμήχανος, μηχανοκίνητος, μηχανόβιος, μηχανογράφηση, μηχανοργάνωση, μηχανοδηγός, μηχανολόγος, μηχανοστάσιο, βιομηχανία

κτητήν < κτάομαι -ῶμαι: κτήμα, κτήση, κτητικός, κτήτορας, κτήνος, κτηματίας, κτηματικός, ακτήμονας, γαιοκτήμονας, κτηματομεσίτης, κτηματολόγιο, ανάκτηση, κατάκτηση, κατακτητικός, επανάκτηση, αγανάκτηση, αγρόκτημα, απόκτημα, επίκτητος, ιδióκτητος, ιδιοκτήτης, ιδιοκτησία, πλοιοκτήτης

δωρεῖται < δωροῦμαι < δῶρον < δίδωμι: δωρεά, δωρητής, δωροδότης, δωροθέτης, δώρημα, δωροδοκία, δόση, μισθοδοσία, λογοδοσία, ηλεκτροδότηση, σηματοδότης, δοσολογία, δοσίλογος, επίδοση, παράδοση, έκδοση, απόδοση, μετάδοση, δότης, αιμοδότης, καταδότης, εκδοτικός, αποδοτικός, ενδοτικός, μεταδοτικός

ἐνεχώρει < ἐν + χωρέω-ῶ: αναχώρηση, αναχωρητής, αχώρητος συγχώρηση, χωρικός, χώρος

ἐφιλοτεχνεῖτην < φιλοτεχνέω-ῶ: άτεχνος, φιλοτέχνημα, φιλοτέχνηση, φιλοτεχνικός, φιλότεχνος

Ο Επιμηθέας μοίρασε με σοφία τα εφόδια στα ζώα, στο τέλος όμως της κατανομής διαπίστωσε ότι δεν υπήρξε αρκετά προνοητικός, καθώς δεν του έμειναν εφόδια για τον άνθρωπο. Κι ενώ βρισκόταν σε αμηχανία, έρχεται ο Προμηθέας για να κάνει επιθεώρηση και διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος ήταν εντελώς ανυπεράσπιστος και ανεφοδιάστος. Για να αντισταθμίσει, λοιπόν, την παράλειψη του Επιμηθέα, μπαίνει κρυφά στο εργαστήρι του Ηφαίστου και της Αθηνάς, κλέβει τις τεχνικές γνώσεις μαζί με τη φωτιά, που είναι απαραίτητη στην τεχνική, και τις χαρίζει στον άνθρωπο, για να έχει μέσα για τη ζωή του. Όμως, δεν μπόρεσε να κλέψει την πολιτική τέχνη, γιατί τη φύλαγε ο Δίας και οι φρουροί του ήταν φοβεροί. Συνέπεια της πράξης αυτής του Προμηθέα ήταν να τιμωρηθεί σκληρά.

Ερμηνευτικά σχόλια

Α. Ο ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ ΣΥΝΗΛΑΗΤΟΠΟΙΕΙ ΤΗΝ ΑΠΡΟΝΟΗΣΙΑ ΤΟΥ. Η ΦΥΣΙΚΗ ΕΝΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ «Άτε δὴ οὖν ... ὅ,τι χρήσαιτο.»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Ήδη από την αρχή της (διδακτικής) ενότητας τονίζεται η κατάσταση φυσικής αδυναμίας στην οποία βρέθηκε ο άνθρωπος λόγω της απρονοησίας του Επιμηθέα, η οποία ήταν αποτέλεσμα της πνευματικής του κατωτερότητας («οὐ πάνυ τι σοφὸς ὦν ὁ Ἐπιμηθεὺς»). Ενώ, λοιπόν, ο Επιμηθέας είχε δώσει με φροντίδα και σοφία όλα τα απαραίτητα εφόδια στα ζώα, **στο τέλος** της μοιρασιάς διαπίστωσε ότι βρισκόταν **σε αδιέξοδο** («ἢπόρρει ὅ,τι χρήσαιτο»), γιατί τα εφόδια εξαντλήθηκαν και ο άνθρωπος έμεινε **«ἀκόσμητος»**.

Η συμβολική/μυθική αυτή αποτίμηση του τρόπου, με τον οποίο ο Επιμηθέας μοίρασε τις φυσικές ιδιότητες στους ζωικούς οργανισμούς, αποκαλύπτει σταδιακά την πρωταγόρεια σκέψη. Η επιμηθεϊκή φάση, που αντιστοιχεί στον φυσικό χρόνο του βιολογικού σχηματισμού των ζωικών ειδών, κλείνει με το ανθρώπινο είδος το οποίο εμφανίζεται **τελευταίο** στη σειρά των ζωικών οργανισμών. Ως τελευταίο μένει **«ἀκόσμητον»**, που σημαίνει ότι έχει τα λιγότερα φυσικά εφόδια για να επιβιώσει ως είδος στη φύση. Συνεπώς, η φυσική κατάσταση του ανθρώπου κατά το στάδιο σχηματισμού των ειδών μπορεί να αποδοθεί με την έννοια της **«ἀπορίας»**, δηλαδή της φυσικής αδυναμίας και συγχρόνως της ανάγκης για εξεύρεση τρόπων και μέσων αντιμετώπισής της (**ἢπόρρει ὅ,τι χρήσαιτο**). Ο άνθρωπος αναγκάζεται να αναζητήσει τον πόρο, τη λύση του προβλήματος και την υπέρβαση της δυσκολίας. Αξιοσημείωτη η τριπλή επανάληψη της απορίας στο κείμενο: ἢπόρρει, ἀποροῦντι, ἀπορία.

Από την άποψη αυτή ο Πρωταγόρας προβάλλει από την αρχή τη φυσική ένδεια του ανθρώπου, γιατί, από τη στιγμή που ο άνθρωπος δεν διαθέτει φυσικά εφόδια αυτοσυντήρησης του είδους του, η ύπαρξή του εξαρτάται από τον ίδιο και όχι από τη φύση. Επίσης, έτσι θα οδηγηθεί λογικά στο διδακτό της αρετής και στη δικαίωση του ρόλου του ως δασκαλου της ευβουλίας.

«τὸ ἀνθρώπων γένος»

Στον μύθο του Πρωταγόρα χρησιμοποιείται και ο όρος «τὸ ἀνθρώπων γένος» ως έννοια γενική και αναφέρεται στους ανθρώπους συνολικά. Με τη χρήση του συγκεκριμένου όρου προβάλλεται η απροκατάληπτη ενότητα του ανθρώπινου γένους, το οποίο δεν χαρακτηρίζεται από διακρίσεις και ανισότητες που οφείλονται στη φύση. Ο Πρωταγόρας με τη συγκεκριμένη έκφραση φαίνεται ότι υπερασπίζεται την άποψη ότι οι άνθρωποι είναι φύσει ίσοι, αλλά θέσει άνισοι, δηλαδή η φύση προίκισε τους ανθρώπους με τα ίδια γνωρίσματα, αλλά η κοινωνική συμβίωση και οργάνωση τελικά τους καθιστά άνισους. Η άποψη αυτή εκφράζει το ίδιο πρωτοποριακό και ιδεολογικά ριζοσπαστικό πνεύμα που χαρακτηρίζει τις θέσεις πολλών σοφιστών για την ενότητα και την ισότητα των ανθρώπων. Ιδιαίτερα οι σοφιστές Αντιφώντας και Αλκιδάμας τάχθηκαν κατά των κοινωνικών και φυλετικών διακρίσεων και ο Ιππίας, ο οποίος αναφέρεται στον *Πρωταγόρα* (κεφ. ΚΔ'), υπέρ της ενότητας των ανθρώπων.

Β. Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΝΕΙ ΟΤΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΧΕΙ ΜΕΙΝΕΙ ΑΝΕΦΟΔΙΑΣΤΟΣ «Αποροῦντι δὲ αὐτῶ ... ἐκ γῆς εἰς φῶς.»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Καθώς ο Επιμηθέας βρίσκεται σε αδιέξοδο σχετικά με την κατάσταση του ανθρώπου (ἢπόρρει, ἀποροῦντι), ο Προμηθέας αναλαμβάνει να επιθεωρήσει το έργο του αδελφού του. Αντιλαμβάνεται τότε ότι ο άνθρωπος απέμεινε γυμνός και ξυπόλητος και χωρίς στρωσίδια και χωρίς όπλα («γυμνὸν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον»), ον χωρίς δυνατότητα αυτό-υπεράσπισης, τη στιγμή μάλιστα που πλησίαζε η καθορισμένη μέρα της εξόδου του προς το φως. Όμως, η έξοδος του ανθρώπου από το εσωτερικό της γης, «ἐκ γῆς», στο φως του ήλιου δεν οφείλεται στις έτοιμες δυνάμεις ύπαρξης που του χάρισε η φύση (Επιμηθέας), όπως έγινε για τα άλλα ζωικά είδη. Για τα ζωικά είδη η ανοδική πορεία από το εσωτερικό της γης στο φως ήταν απλώς μια πορεία προς τη βιολογική ύπαρξη. Αντίθετα, για τον άνθρωπο η πορεία από το εσωτερικό της γης στο φως συνιστά μια ανοδική πορεία από τις εξαρτήσεις της βιολογικής ύπαρξης στην αυτονομία του νοήμονος όντος. Αυτό το ποιοτικά διαφορετικό, σε σχέση με τα ζωικά είδη, πέρασμα του ανθρώπου από τη γη στο φως, από τη βιολογική παρουσία στη νοήμονα και αυτοπροσδιοριζόμενη ύπαρξη, αποδίδεται συμβολικά με τη μορφή του Προμηθέα.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα (αλλά και τη σύγχρονη φιλοσοφική ανθρωπολογία), ο άνθρωπος ήταν το πιο ελλιπές και το πιο απροστάτευτο από όλα τα έμβια όντα όσον αφορά το

βιολογικό εξοπλισμό του, που υποδηλώνεται με το επίθετο «ἀκόσμητον». Η υλική υπόσταση και η βιολογική θωράκιση του ανθρώπου είναι ανίσχυρες στους κινδύνους του περιβάλλοντος, ο οποίος μάλλον βρίσκεται στο έλεος φυσικών δυνάμεων. Ωστόσο, την άποψη ότι ο άνθρωπος είναι το πλέον απροστάτευτο από τα ζώα επικρίνει ο Αριστοτέλης, ο οποίος στο έργο του *Περὶ ζῶων μορίων* (IV, 10) υποστηρίζει ότι η δημιουργία του ανθρώπου ήταν τέλεια και «όσοι λένε ότι είναι ανυπόδητος, γυμνός, χωρίς οπλισμό για να αμυνθεί, λαθεύουν».

«ή είμαρμένη ημέρα»

Η φράση αυτή, όπως και η φράση της προηγούμενης ενότητας «χρόνος είμαρμένος», αποτελεί στοιχείο του μύθου που προσδιορίζει χρονικά τα στάδια της εξέλιξης του ανθρώπου. Εκφράζει το πλήρωμα του χρόνου, το πέρασμα από μία εποχή σε άλλη, από μία μορφή ζωής σε άλλη, που δεν είναι ούτε στιγμιαίο ούτε αυτόματο, αλλά υπακούει σε δύναμη αναπότρεπτη, ισχυρότερη και από τους θεούς (ο Όμηρος στην *Ιλιάδα*, Π 441, αναφέρει την *αἶσα* ή *μοίρα* και ο Αισχύλος στις τραγωδίες του την *Ανάγκη*). Αν αφαιρέσουμε το περίβλημα του μύθου, σημαίνει ότι το πέρασμα σε μια επόμενη φάση εξέλιξης γίνεται κάτω από την πίεση της ανάγκης για επιβίωση ή βελτίωση της ζωής. Ανάλογη είναι η χριστιανική φράση «ότε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου».

Γ. Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΚΛΕΒΕΙ ΤΙΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΤΗ ΦΩΤΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΦΑΙΣΤΟ ΓΙΑ ΧΑΡΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ «Απορία οὖν σχόμενος ... δωρεῖται ἀνθρώπῳ.»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Όταν ο Προμηθέας αντιλήφθηκε το αδιέξοδο στο οποίο κατέληξε το έργο του Επιμηθέα, αποφασίζει να μπει κρυφά στο εργαστήρι της Αθηνάς και του Ηφαίστου και να κλέψει την «ἔντεχνον σοφίαν» και τη φωτιά που θα βοηθούσαν τον άνθρωπο στην επιβίωση και εξέλιξή του.

Η μετάβαση του ανθρώπου από την κατάσταση των βιολογικών εξαρτήσεων στην αναζήτηση της αυτονομίας του συμβολίζεται με τον Προμηθέα και τη φιλόνητο κλοπή των «δώρων» του για τον άνθρωπο από το εργαστήρι της Αθηνάς και του Ηφαίστου. Έτσι η κλοπή δεν κρίνεται ως παράβαση ηθικής φύσεως που δεν έπρεπε να γίνει, αλλά ως ευρηματική πράξη του Προμηθέα-ανθρώπου που υπαγορεύεται από την ίδια την αρχή της αναπλήρωσης στη φύση, η οποία κατηύθυνε και τη μοιρασιά του Επιμηθέα. Τα «δώρα» αναπληρώνουν τη φυσική αδυναμία του ανθρώπου στον κόσμο. Η κατ’ αναγκαιότητα, λοιπόν, παράβαση έχει πρακτικό αντίκρισμα στον άνθρωπο, καθώς η τεχνική και η γνώση της τέχνης της φωτιάς επιτρέπουν στον άνθρωπο να επινοεί τα προς το ζην και να εφαρμόζει πρακτικά τις επινοήσεις του. Ο άνθρωπος είναι σε θέση με τις δύο αυτές κατακτήσεις να μετασχηματίζει τους σχεδιασμούς και τις επινοήσεις του σε πρακτικό πρόγραμμα ζωής.

Ειδικότερα η κατάκτηση τεχνικής συνδέεται με **την ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων, την οργάνωση της εργασίας** ως κατασκευαστικής διαδικασίας, για παράδειγμα σπιτιών, όπλων, εργαλείων, με **την επινόηση συμβολικών συστημάτων επικοινωνίας** και αντιμετώπισης καθημερινών αναγκών, πχ. γλώσσα, γραφή, αρίθμηση, με **την καλλιέργεια**, πχ. γης, και με **την αγωγή**, καθώς όλα αυτά δεν είναι εξωτερικά προς τη φύση του ανθρώπου, αλλά την επηρεάζουν και οδηγούν τον άνθρωπο σταδιακά σε έλεγχο των παθών και οργάνωση της άμυνάς του προς τους άλλους.

Η μυθική μορφή με την οποία ο Πρωταγόρας ντύνει την άποψή του για τη γένεση του πολιτισμού δεν μας επιτρέπει να πάρουμε κάθε λέξη του τοις μετρητοίς. Πρόκειται βέβαια για συμβολισμούς και θα πρέπει να δούμε την επέμβαση του Προμηθέα ως φάση της εξέλιξης, στην οποία δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την επιβίωση του ανθρώπου και την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον, πραγματοποιείται η γένεση των τεχνών και σχηματίζονται οι πρώτες κοινωνίες. Δεν πρόκειται δηλαδή για γνώσεις χορηγημένες εκ των προτέρων ως ολοκληρωμένο σύνολο, a priori. Στην προηγούμενη φάση του Επιμηθέα συντελείται ο βιολογικός σχηματισμός του ανθρώπου και στη φάση του Προμηθέα εκδηλώνεται ο πνευματικός σχηματισμός του, ο οποίος τον ορίζει άλλωστε ως είδος. Η ερμηνεία αυτή συμφωνεί με την άποψη των σοφιστών και του Πρωταγόρα ότι όλα είναι προϊόντα της πείρας που συσσωρεύεται με την πάροδο του χρόνου, δηλαδή πρόκειται για επώδυνες, δύσκολες και κοπιαστικές κατακτήσεις του ανθρώπου μέσα στον χρόνο.

Παράλληλα για τα προμηθεϊκά δώρα υπάρχει και η ερμηνευτική άποψη (κύριος εκφραστής της ο W.K.C. Guthrie,*Οι Σοφιστές*, MIET 1991, σελ. 90-95) ότι οι τεχνικές γνώσεις δίνονται στον άνθρωπο εκ των προτέρων ως ολοκληρωμένο σύνολο, a priori, και όχι ως θησαύρισμα σταδιακής πείρας μέσα στους αιώνες. Η ερμηνεία αυτή στηρίζεται στο ότι τα δώρα δίνονται πριν ο άνθρωπος βγει στο φως, τη στιγμή της δημιουργίας του, και συνεπώς τα προϋποθέτει για τη δημιουργία πολιτισμού. Ισοδυναμούν με τη δεξιοτεχνία (σύνεσις στον Ευριπίδη) που δωρίζουν οι θεοί στον άνθρωπο σύμφωνα με τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη.

[Εν προκειμένω δεν αξιολογούμε τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις του μύθου, απλώς τις παραθέτουμε, επιχειρούμε όμως να κατανοήσουμε τον λόγο του Πρωταγόρα, τον αντίλογο του Σωκράτη και τον φιλοσοφικό προβληματισμό που θέτει ο διάλογος στις εξεταζόμενες ενότητες για το διδακτό ή όχι της πολιτικής αρετής].

Τα δώρα του Προμηθέα στο ανθρώπινο γένος

α). «ἔντεχνος σοφία»: το επίθετο «ἔντεχνος» υποδηλώνει αυτόν που είναι μέσα στα όρια της τέχνης, τον έμπειρο, τον επιδέξιο. Στη φράση «ἔντεχνος σοφία», η λέξη «σοφία» υποδηλώνει τη σοφία που εμπεριέχει την τέχνη, τη σοφία που συμπορεύεται με την τέχνη, τις τεχνικές γνώσεις. Αρχικά η έννοια της σοφίας έχει κυρίως να κάνει με τη δεξιότητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική, κ.τ.λ. Ο προσδιορισμός «ἔντεχνος» επιτρέπει εδώ στον Πρωταγόρα να διευκρινίσει, επομένως, πως αυτού του είδους τη σοφία εννοεί και όχι

αυτή που συνδέουμε με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία, δηλαδή τις θεωρητικές γνώσεις.

Ως προς τις καλές τέχνες, η έντεχνη σοφία δεν σχετίζεται με τη σύλληψη της ιδέας ενός καλλιτεχνικού έργου, αλλά με την αναγκαιότητα χρήσης τεχνικών γνώσεων και εργαλείων για τη δημιουργία κάποιων από αυτά (πχ. Αρχιτεκτονική, γλυπτική).

Κατανοούμε, λοιπόν, τον όρο ως **τεχνογνωσία**, η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο να προβεί σε επινοήσεις και εφαρμογές σωτήριες για τη ζωή του που προωθούν την εν γένει παρουσία του στον κόσμο. Ειδικότερα, η τεχνογνωσία συνδέεται με τις **τεχνικές δεξιότητες** και την **κατασκευαστική ικανότητα** του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι σε θέση να συλλάβει και να οργανώσει τη διαδικασία της **εργασίας**, η οποία συμπυκνώνει με τον καλύτερο τρόπο το άλμα του πρώην, απλώς «ζωικού οργανισμού» σε ήδη άνθρωπο που αποδεσμεύεται σταδιακά από τις αλυσίδες της βιολογικής νομοτέλειας και προ-νοεί για τις επόμενες στιγμές της ζωής του. Συνδεδεμένη με τη διαδικασία της εργασίας είναι η **διαδικασία κατασκευής και επινόησης, καλλιέργειας και αγωγής**. Με την κατασκευαστική και επινοητική ικανότητα ο άνθρωπος δίνει υπόσταση στους σχεδιασμούς του και τα ευρήματα του νου του, κατασκευάζοντας σπίτια, σκεύη, εργαλεία, όπλα, αλλά και προβαίνει σε επινοήσεις συμβολικών συστημάτων όπως η γλώσσα, η γραφή, η αρίθμηση, που διευρύνουν τα όρια της ελευθερίας του σε σχέση με τη βιολογική αιτιότητα. Με την καλλιέργεια (γης, γραμμάτων, τεχνών και καλών τεχνών) και την αγωγή διαμορφώνει σκόπιμα τις προϋποθέσεις για παραγωγή έργων και μέσων και για νέες δημιουργίες μέσα από την αξιοποίηση εργαλείων και γνώσεων τεχνικής.

Όμως, η συνολική διαδικασία γίνεται συγχρόνως και τρόπος αγωγής της φύσης του, τρόπος εξέλιξης και διαμόρφωσής του, καθώς περιέρχεται στη θέση να ελέγξει τα πάθη του, να τιθαसेύσει το ένστικτο και να οργανώσει τις άμυνες του εαυτού του στον αγώνα επιβίωσης.

β). «ἔμπυρος τέχνη»: Η φωτιά, η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας που έμαθε να μεταχειρίζεται ο άνθρωπος, εύλογα τοποθετείται στη βάση όλων των έως τότε τεχνολογικών κατακτήσεων. Ως πηγή ενέργειας υπήρξε αναγκαία συνθήκη για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στα υψηλά τεχνικά επιτεύγματα και να αντισταθμίσει με αυτά τη φυσική αδυναμία του. Η «ἔμπυρος τέχνη» εκφράζει την εφαρμοσμένη, την κατασκευαστική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η «ἔμπυρος τέχνη» είναι η πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων κυρίως με τη χρήση της φωτιάς, καθώς είναι γνωστό ότι πολλά υλικά, όπως τα μέταλλα, μπορούν να γίνουν αντικείμενο κατεργασίας με τη χρήση της φωτιάς. Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, πρέπει να είχε στο μυαλό του αυτό που σήμερα ονομάζουμε τεχνολογία, τηρουμένων των αναλογιών. Εννοούμε, βέβαια, μια τεχνολογία προσαρμοσμένη στα μέσα και τις δυνατότητες της εποχής.

Με την κλοπή της φωτιάς, που συμβολίζει επιπλέον τη δημιουργικότητα, τη ζωτικότητα και τη φαντασία, αψηφώντας τις άλογες και αυθαίρετες αποφάσεις του Δία, ο Προμηθέας εκφράζει και ενισχύει την ορθολογική πίστη ότι ο άνθρωπος μπορεί με τη γνώση και την πράξη να κυριαρχήσει πάνω στη φύση, να την αλλάξει και να καλυτερέψει τη ζωή του.

Δ. ΑΠΡΟΣΙΤΗ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ «Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ... φοβεραὶ ἦσαν-»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Τα δώρα του Προμηθέα συνετέλεσαν στο να αποκτήσει ο άνθρωπος «**τὴν περὶ τὸν βίον σοφίαν**», χρήσιμες δηλαδή γνώσεις, προκειμένου να αντισταθμίσει τις ελλείψεις των εφοδίων που είχαν δοθεί στα υπόλοιπα έμβια όντα. Ο Πρωταγόρας όμως θεωρεί σκόπιμο να αναφέρει στο σημείο αυτό της αφήγησης ότι ο Προμηθέας δεν μπόρεσε να δώσει στους ανθρώπους την πολιτική τέχνη, το υψηλότερο και καλύτερο δώρο, φυλαγμένο από τον ίδιο τον Δία, αλλά με την πράξη κλοπής περιορίστηκε στο δώρο της τεχνογνωσίας, ευεργετικό βέβαια, αλλά κατώτερο. Γίνεται σαφές ότι η πολιτική τέχνη είναι ανώτερη κατάκτηση, η οποία στον μύθο χαρακτηρίζει την κοινότητα των θεών και όχι των ανθρώπων, και αποτελεί στοιχείο εξουσίας του Δία απέναντι στους άλλους θεούς και τον κόσμο. Η παρουσιάσή τους ως δώρων των θεών και όχι ως ανακαλύψεων του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί και ως ένδειξη σεβασμού προς αυτούς και προσπάθεια αποφυγής ύβρης εκ μέρους των ανθρώπων.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η άποψη που συνάγεται από τον μύθο και αποδίδεται στον Πρωταγόρα ότι στην προϊστορία του ανθρώπινου γένους προηγήθηκε η κατάκτηση τεχνικής πρόσφορης για τον βιοπορισμό του και ακολούθησε η κατάκτηση της πολιτικής τέχνης. Άρα η κατάκτηση της τεχνικής από τον άνθρωπο, που χαρακτηρίζεται σαν τιτανική πράξη κλοπής, συνέβη σε μια πρώιμη φάση, προκοινωνική και δείχνει τις τότε δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος. Αντίθετα, η πολιτική ήταν ακόμη απρόσιτη σχεδόν στο ανθρώπινο πνεύμα και κατακτήθηκε σε υστερότερη στιγμή της ιστορίας του ανθρώπου και αφού είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες.

«Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν»

Οι φύλακες του Δία ήταν η Βία και το Κράτος, που αναφέρονται τόσο στη *Θεογονία* του Ησιόδου όσο και στον *Προμηθέα Δεσμώτη* του Αισχύλου. Πρόκειται για τα όργανα εξουσίας του Δία. Στον μύθο του Πρωταγόρα συμβολίζουν τη δυσκολία και τις επίπονες προσπάθειες του ανθρώπινου γένους να αποκτήσει την πολιτική τέχνη, τις γνώσεις δηλαδή για την οργάνωση κοινωνιών και για την ανάπτυξη πνευματικού πολιτισμού. Έμμεσα προβάλλει την αξία και τη σημασία της τέχνης που υπόσχεται ότι διδάσκει στους νέους της Αθήνας.

Ε. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΑ «εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ... δίκη μετῆλθεν.»

Στην εξέλιξη του μύθου και στο εδάφιο «Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ... ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται» παρατηρούμε την επιμονή του αφηγητή στη σημασία των «δώρων» («περὶ τὸν βίον σοφίαν ...εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου»). Η δυναμική της ιστορίας είναι φανερή: πιο πάνω από την τεχνική είναι η πολιτική, αλλά όχι ακόμη για τον άνθρωπο. Προηγείται η επίλυση ζωτικών αιτημάτων των υλικών συνθηκών ύπαρξης του ανθρώπου, η οποία στη συνέχεια του επιτρέπει να σκεφτεί για τα επιτεύγματά του, την κυριαρχία του στη φύση και την προαγωγή των συνθηκών ζωής του. Κάθε στάδιο προετοιμάζεται από το προηγούμενο και προετοιμάζει το επόμενο σε μια δυναμική πορεία, όπου η κάθε κατάκτηση γίνεται βάση για την επόμενη με πολύ κόπο και με μεγάλο τίμημα κάποιες φορές, οπωσδήποτε καθόλου ανώδυνα. Κάθε επίτευγμα απαιτεί ανυπολόγιστες θυσίες σε μια πορεία συνεχούς αναζήτησης του καλύτερου. Και αυτή τη διπλή διάσταση της επιτυχίας και του τιμήματός της υπενθυμίζει η λιτή αναφορά στην τιμωρία του Προμηθέα. Το επίτευγμα για να έχει αξία και διάρκεια προϋποθέτει αυταπάρνηση και ανιδιοτέλεια και αυτό το υπαινίσσεται η φράση του Πρωταγόρα στην οποία φαίνεται ότι ο θεός που λυπήθηκε τους ανθρώπους και έκλεψε τη φωτιά, τιμωρήθηκε για την πράξη του.

1. «εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινόν»

Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ἥφαιστος και η Αθηνά συνδέονταν πολύ στενά μεταξύ τους. Μάλιστα, σε πολλά μέρη της αρχαίας Ελλάδας οι δύο θεοί λατρεύονταν μαζί σε κοινές γιορτές, όπως αυτές των Απατουρίων και Χαλκείων, ενώ υπήρχαν και κοινά ιερά που αφιερώνονταν σε αυτούς, όπως αυτό στην Αγορά της αρχαίας Αθήνας. Ειδικότερα, η Αθηνά γεννήθηκε από το κεφάλι του Δία, ήταν η θεά της σοφίας και των τεχνών και αντιπροσώπευε τη γνώση. Ο Ἥφαιστος ήταν γιος του Δία και της Ἥρας, λατρευόταν ως θεός της φωτιάς και αντιπροσώπευε τις πρακτικές γνώσεις. Επιπλέον, η Αθηνά ήταν παιδαγωγός του γιου του Ἥφαιστου, του Εριχθονίου.

Η αναφορά του Πρωταγόρα στην Αθηνά και τον Ἥφαιστο και στο εργαστήρι τους συνιστά και έναν σαφή υπαινιγμό οργάνωσης της θεϊκής κοινότητας στη βάση ενός «καταμερισμού των εργασιών», όπου ο Δίας κατέχει την ύψιστη πολιτική τέχνη, ενώ η Αθηνά και ο Ἥφαιστος καταγίνονται με τέχνες συνδεδεμένες με την αντιμετώπιση των καθημερινών αναγκών επιβίωσης, την πρακτική επινοητικότητα και την κατασκευαστική ικανότητα.

2. Η τιμωρία του Προμηθέα «Προμηθέα δὲ ... κλοπῆς δίκη μετῆλθεν»

α. Ο Προμηθέας τιμωρήθηκε σκληρά για την πράξη κλοπής που έκανε από αγάπη προς το ανθρώπινο γένος. Στο κείμενο αναφέρεται πολύ λιτά ότι ο Προμηθέας δικάστηκε για κλοπή εξαιτίας της απρονοησίας του αδερφού του, του Επιμηθέα. Ο Πρωταγόρας συνδέει την αφήγησή του με τη γνωστή μυθική αφήγηση για την τιμωρία του Προμηθέα, την οποία παραλείπει ως γνωστή «ἤπερ λέγεται». Βέβαια, άλλες πηγές αναφέρουν ότι ο Δίας, οργισμένος από την πράξη του, του επέβαλε μια σκληρότατη τιμωρία: τον έδεσε με αλυσίδες σε έναν βράχο του Καυκάσου και έστειλε έναν γυπαετό να του κατασπαράζει το συκώτι, το οποίο ξαναγινόταν τη νύχτα. Από το μαρτύριο αυτό, που επαναλαμβανόταν καθημερινά, τον απάλλαξε ο Ηρακλής σκοτώνοντας το σαρκοβόρο πουλί.

β. Σύμφωνα με το σχόλιο του σχολικού βιβλίου, η λέξη «δίκη» μπορεί να χρησιμοποιηθεί με τις εξής σημασίες:

- το ορθό, το δίκαιο, η συνήθεια που πηγάζει από την ορθή χρήση των πραγμάτων, το έθιμο,
- η καλή συνήθεια, η τάξη, η αρμονία, το δίκαιο,
- η κρίση, η γνώμη, η απόφαση,
- κάθε ενέργεια που αποσκοπεί στη διατήρηση και απονομή του νόμου,
- η δικαστική διαδικασία, η εκδίκαση μιας απόφασης και
- η δικαστική απόφαση, η τιμωρία, το πρόστιμο.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ (στις ενότητες 2 και 3)

Αισθητικά ο μύθος του Πρωταγόρα παρουσιάζει συνδυασμό στοιχείων λαϊκού ύφους και περίτεχνης συσσώρευσης ποιητικών εκφράσεων και σχημάτων λόγου.

Πιο συγκεκριμένα:

- Στοιχεία λαϊκού ύφους στη 2^η και 3^η ενότητα:
 - Η φράση: «Ἦν γάρ ποτε χρόνος»
 - Απλή σύνταξη:
 - μικροπερίοδος λόγος
 - παρατακτική σύνδεση
 - επαναλήψεις (κυρίως ρημάτων: «νέμω», «μηχανῶμαι», «προσάπτω», «ἀπορῶ», «δίδωμι»)
 - συχνή χρήση του «οὖν» και του «ἐπειδὴ»

- **Παραδείγματα ποιητικών εκφράσεων:** χρόνος ἦλθεν, γῆς ἔνδον, ἄοπλον φύσιν, σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν, τῷδε αὐτῷ (αντί αὐτῷ τούτῳ), αἰστωθείη, ἀλληλοφθοριῶν, διαφυγὰς ἐπήρκεσε κ.ά.
- **Σχήματα λόγου:**

Σχήμα χιασμού:

«ἐκ γῆς καὶ πυρὸς ... ὅσα πυρὶ καὶ γῇ»

Ρητορικά σχήματα (διαιρέσεις): «ίκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα»

Σχήμα μείωσης και λιτότητας: «οὐ πάνυ τι» αντί «ἐλάχιστα»: τονίζει την απρονοησία του Επιμηθέα ως αποτέλεσμα της πνευματικής του κατωτερότητας.

Αντιθέσεις:

«... **τὰ μὲν** ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, **τὸν δὲ** ἄνθρωπον γυμνόν τε ...»: τονίζεται η διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα όσον αφορά την κατανομή εφοδίων

«... ἐκ **γῆς** εἰς **φῶς**»: η αντίθεση τονίζει την έξοδο από το σκοτάδι της αφάνειας και της ανυπαρξίας στο φως της ύπαρξης, αλλά και την ανοδική πορεία από τον σκοτεινό κόσμο των βιολογικών εξαρτήσεων στο φως της γνώσης που κατακτά σταδιακά και με αγώνες το νοήμον ον.

Πολυσύνδετο σχήμα:

«... γυμνόν **τε καὶ** ἀνυπόδητον **καὶ** ἄστρωτον **καὶ** ἄοπλον»: τονίζονται οι ελλείψεις του ανθρώπου σε σχέση με τα άλλα έμβια όντα

Βραχυλογία:

«ἦν γὰρ παρὰ τῷ Διὶ» αντί «ἡ γὰρ πολιτική τέχνη ἦν παρὰ τῷ Διὶ»

Αυτός ο τρόπος γραφής από τη μία ακολουθεί το περίτεχνο ύφος των σοφιστών και από την άλλη την αφέλεια και φυσικότητα του λαϊκού τρόπου έκφρασης που ταιριάζει στην αφήγηση του μύθου.